

باسمه تعالی

راهکارهای خانوادگی تربیت دینی

استاد: خانم نوری مقدم

دانشجو: فاطمه عرب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده:

این مطالعه با هدف شناسایی نمودن نقش والدین در تربیت دینی فرزندان به قلم نگارش در آمده و در آن تلاش گردیده تا به این سؤال پاسخ داده شود که نقش والدین در تربیت دینی فرزندان چیست ؟

تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی و روش بکار رفته در این مطالعه اسنادی می باشد. داده های مورد نیاز متناسب با اهداف و سؤالات تحقیق با استفاده از فیش جمع آوری و در تحلیل داده ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

از مهمترین یافته های این مطالعه میتوان به تأثیر میزان تعامل والدین با یکدیگر بر تربیت دینی فرزندان، نوع تعامل والدین با فرزندان در تربیت دینی و تأثیر مقید بودن والدین بر وظایف دینی بر تربیت دینی فرزندان اشاره نمود .

کلید واژه ها : والدین ، تربیت ، دین ، فرزندان .

۱. فوق لیسانس زبان و ادبیات عرب، دانشگاه دولتی قم

۲. لیسانس رشته آموزش ابتدایی دانشگاه آزاد گرگان

۳. فوق لیسانس (سطح ۳ حوزوی) رشته تفسیر و علوم قرآن، مؤسسه آموزش عالی و حوزوی الزهرا (س) گرگان، تابستان ۱۳۹۹

۴. لیسانس (سطح ۲ حوزوی) رشته علوم قرآن عمومی، حوزه علمیه ثقلین علی آباد کتول .

نقش والدین در تربیت دینی فرزندان

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت تکاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد.

آدمی از دیر زمان درصدد بوده معمای حیات و مقصود از زندگی را بداند، از آینده و سرنوشت خویش تا حدی باخبر شود، توجیه درستی از رویدادهای این عالم به دست آورد و تفسیر معقولی نسبت به پدیده ها و دگرگونی های جهان داشته باشد .

پاسخ گوی این گونه مسائل، که همواره ذهن انسان را به خود مشغول داشته، بدون شک، در هر زمانی «دین» بوده است؛ زیرا حقیقت زندگی را تفسیر می نماید، هدف از آمدن و ماندن در این عالم را معنا می کند و مسیر درست زندگی و راه رسیدن به سعادت دنیا و آخرت را نشان می دهد .⁽¹⁾ اساسی ترین رکن دین - یعنی: ایمان به خدای یکتا - انسان را از نگرانی، اضطراب و دغدغه خاطر مصون داشته، در برابر رویدادهای نامطلوب زندگی ثابت و استوار نگه می دارد، به گونه ای که هیچ حادثه ای نمی تواند تزلزلی در او ایجاد نماید .

بر اساس بینش اسلامی، هر انسانی از هنگام تولد با فطرت الهی و گرایش به خداشناسی قدم به عرصه زندگی می گذارد؛ ساختار وجودی انسان به گونه ای است که او را به سوی خدا هدایت می کند و در این میان، تفاوتی بین مسلمان و غیر مسلمان وجود ندارد، بلکه همه انسان ها در آغاز زندگی، از استعداد خاصی برای حقیقت جویی و نیل به کمال بهره مندند و به فرموده پیامبر اکرم(ص)، «کل مولود یولد علی الفطره»⁽²⁾ «هر نوزادی با فطرت خدایی زاده می شود .

با وجود این، فطرت و ساختار وجودی انسان در هر شرایطی به صورت یکسان عمل نمی کند و ممکن است عوامل نامساعد بیرونی و محیط ناسالم زندگی مانع از شکوفایی و بروز نقش صحیح آن گردد.⁽³⁾ بر این اساس، لازم است به این جنبه از وجود آدمی توجه ویژه ای مبذول گردد تا حس دینی اش شکوفا گردد، به خصوص در مورد کودکان و نوجوانان، توجه به این جنبه وجودی آنان اهمیت فراوان دارد؛ زیرا نسبت به بزرگ سالان تربیت پذیرترند. این کار تنها در سایه تربیت صحیح امکان پذیر است.

ابعاد تربیت

«تربیت» به مفهوم عام آن، شامل جنبه های گوناگون جسمانی، روانی، عاطفی، عقلانی، اجتماعی، اخلاقی و دینی است و هر یک از این ابعاد به لحاظ روان شناختی و تربیتی در زندگی انسان اهمیت فراوان دارد. آنچه در دوره نخست زندگی توجه بدان لازم است پرورش و رشد هماهنگ و منظم ابعاد وجودی کودک است؛ به گونه ای که اگر در بعضی آن ها، دچار نارسایی گردد و یا احیاناً رشد مطلوب نیابد در آینده دچار مشکل خواهد شد. تحقق این امر، مسؤولیت بزرگی است که بر دوش مربیان کودک و نوجوان، اعم از والدین، آموزگاران و دست اندرکاران امور تربیتی مدارس، گذاشته شده است.⁽⁴⁾

تربیت دارای دو نقش مهم آموزش و پرورش است که در یکی اهتمام به آموزش فنون، مهارت ها و توانایی های لازم برای رفع نیازهای جامعه است و در دیگری پرورش حس دینی و مذهبی کودک که به صورت فطری در نهاد او به ودیعت گزارد شده، مورد توجه است. بررسی همه ابعاد تربیت به لحاظ نقش اساسی آن ها در زندگی انسان لازم است، ولی در یک مقاله نمی گنجد، بدین روی، در این نوشتار، تنها به بررسی تربیت دینی اکتفا می شود:

تربیت دینی

شناخت مفهوم «تربیت دینی» منوط به شناخت معنای دو کلمه «تربیت» و «دین» است. از این رو، لازم است به معانی این دو واژه اشاره شود:

(صلی الله علیه و آله و سلم) حتی از وعده ی دروغ به کودکان نهی کرده اند. عبدالله بن عامر می گوید: طفلی خردسال بودم که پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به خانه مان آمد و من برای بازی رفتم . مادرم گفت: «عبدالله بیا چیزی به تو بدهم» پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «چه می خواهی به او بدهی؟» گفت: «خرما» پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) (اگر ندهی دروغی بر تو نوشته می شود. والدین باید راستگو باشند و به فرزندان هم راستگویی را بیاموزند.^{۱۳}

۴- 2-همسویی گفتار و کردار: در تعامل درست والدین با فرزندان به همسویی گفتار و کردار والدین اشاره شده است. در دین اسلام به همسویی گفتار و رفتار بسیار تأکید شده است و در مقابل ناهماهنگی کردار و گفتار گناهی بزرگ نزد خداوند متعال شمرده شده است. در آیات دوم و سوم سوره صف خداوند مؤمنان را مخاطب قرار داده است که چرا رفتار و گفتار شما با هم متفاوت است و با این کار گناه بزرگی را مرتکب می شوید.

«در آیات آمده است که: یا ایها الذین آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون» ای کسانی که ایمان آورده اید چرا چیزی به زبان می آورید که خود بدان عمل نمی کنید. در آیه ی دیگری نیز اشاره شده است: «کبر مقتاً عندالله أن تقولوا ما لا تفعلون» نزد خدای متعال گفتن چیزی که بدان عمل نمی کنید گناهی بزرگ است.

۵- 2-برخورد یکسان با فرزندان: یکی دیگر از روابط والدین با فرزندان برخورد یکسان با فرزندان است. والدین باید سعی کنند که بین فرزندان خود فرق نگذارند و برخورد میان آنها را رعایت کنند تا احساس حسادت در میان فرزندان رخ ندهد. در روایتی از امام صادق (علیه السلام) آمده است که حضرت فرمودند: علی رقم تفاوت شایستگی و لیاقت فرزندانم نسبت به یکدیگر آنها را تکریم می کنم زیرا از تکرار اتفاقی که برای حضرت یوسف افتاد بیم دارم. ایشان فلسفه ی نزول سوره ی یوسف را مسئله تربیتی یاد می کنند.^{۱۴}

۶- 2-محبت به کودکان: یکی دیگر از عوامل تعامل والدین با فرزندان محبت کردن به کودکان است. یکی از اساسی ترین نیازهای انسان پس از نیازهای مادی زیستی نیاز به محبت است به گونه ای که اگر این نیاز انسان برطرف شود تا حد زیادی نیازهای زیستی دیگر را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. این نیاز در کودک شدیدتر است. چون نخستین سرپرست کودک

(تحریری، اخلاق اجتماعی، ص ۲۲۷) فیض کاشانی، المحجه البیضاء، ج ۵، ص ۲۴۱) ^{۱۳}

(حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۳، ص ۱۳۴۴) ^{۱۴}

خانواده است. والدین باید به این نیاز کودک توجه ویژه ای کنند و بدانند پاسخ گویی صحیح به این نیاز کودک اساس و پایه تربیت اوست. زیرا ارضای آرامش روانی، امنیت خاطر، اعتماد به نفس و اعتماد به والدین و حتی سلامت جسمی او را در پی دارد و ارضا نشدن آن هم باعث بی اعتمادی به خود و دیگران و از بین رفتن آرامش کودک و بسیاری از انحراف های دیگر می شود. (حسینی، روابط سالم در خانواده، ۱۳۸۹) یکی از نکات مهم در محبت به کودکان این است که تنها به محبت درونی بسنده نکنیم زیرا محبت هنگامی اثرگذار است که کودک را از آن آگاه کنیم وگرنه اصل محبت داشتن تنها برای محبت کننده تأثیر دارد نه بر محبت شونده. در روایتی از امام کاظم (علیه السلام) آمده است که: «هرگاه یکی از شما برادرش را دوست داشت این دوستی را به او اطلاع دهد که این کار برای رابطه بین شما بهتر است.» (حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۷۴، ص ۱۸۲)

۷- 2- معاشرت برون خانوادگی: رعایت آداب معاشرتی که در بیرون از خانواده و نیز از ضروریات زندگی اجتماعی است. بخشی از مشکلات کودک در بیرون از خانواده مثلاً میان همسالان محیط مدرسه و حتی در برخورد با بزرگسالان به این باز می گردد که آداب معاشرت لازم را برای ارتباط با افراد دیگر نیاموخته اند. بنابراین انتظار می رود هنگامی که کودک بیرون از خانواده گام می گذارد

آداب آن را فراگرفته باشد. خانواده ها با برنامه ریزی و رعایت برخی دستورالعمل ها خواهند توانست کودکان را از موهبت معاشرت با دیگران بهره مند کنند و مشکلات معاشرتی بزرگسالی را به حداقل برسانند.^{۱۵}

۸- 2- آموزش سلام کردن با سلام دادن به کودک: آموزش سلام با سلام کردن به کودک راه مناسب تربیتی معرفی شده است. کلید ارتباط با دیگران سلام کردن است. دستور اخلاقی عامی است که خداوند به مؤمنان توصیه کرده است. افرادی که به دیگران سلام می کنند عزیزترین انسان ها در نزد خداوند و پیامبر معرفی شده اند. از این رو شایسته است پدران و مادران این اصل ارتباطی را به فرزندان خود بیاموزند. راه های اساسی انتقال این اصل رفتاری توصیه های پدران و اهتمام عملی آن است. امام صادق (علیه السلام) سلام کردن خردسال به بزرگسال را وظیفه ی ایشان دانسته و لقمان حکیم نیز به فرزندش دستور می داد پیش از اینکه با دیگران سخن بگوید به آنها سلام بدهد و مصافحه کند.

(حسینی، روابط سالم در خانواده) 15

نتیجه گیری

در پاسخ به سؤال نقش والدین در تربیت دینی فرزندان چیست؟ سه دیدگاه مطرح گردید، دیدگاه نخست تأثیر میزان تعامل والدین با یکدیگر بر تربیت دینی فرزندان می باشد که در آن به احترام و تکریم، چشم پوشی از خطای یکدیگر، عذرخواهی هنگام اشتباه، برخورد منطقی، رعایت عفاف و حدود الهی در روابط خانوادگی و ایثار و فداکاری نسبت به یکدیگر اشاره شده است. دیدگاه دوم نوع تعامل والدین با فرزندان در تربیت دینی می باشد که در آن به احترام کودک در حال نماز، تربیت فرزندان به راستگویی، همسویی گفتار و کردار، برخورد یکسان با فرزندان، محبت به کودکان، معاشرت برون خانوادگی، سلامتی فرزندان، آموزش نماز و ... پرداخته شده است و دیدگاه سوم تأثیر مقید بودن والدین بر وظایف دینی بر تربیت دینی فرزندان می باشد که در آن به تربیت دینی فرزندان از بدو تولد پرداخته شده است.

آنچه در مباحث می توان نتیجه گرفت این است که خانواده مناسب ترین جایگاه آموزشی و تربیتی است که می تواند نیازهای مادی و معنوی انسان را تأمین نماید و بستر موفقیت را برای خود و فرزندان فراهم آورند و باید حقوق یکدیگر را رعایت کنند و آموزش های لازم را در زمینه تربیت دینی به فرزندان خود بیاموزند تا فرزندان به سوی دین و اسلام روی آورند و به کمال و سعادت برسند. نوع تعامل والدین با فرزندان باعث می شود تا فرزندان نسبت به یکدیگر و والدین احترام را رعایت کنند و تربیت دینی را بیاموزند و رفتار والدین باعث تربیت فرزندان در هر زمان و مکانی می شود.

بر اساس آنچه گفته شد، روشن گردید که در نهاد هر انسانی، حس دینی و میل به خداجویی وجود دارد. در قرآن کریم، از این گرایش ذاتی به «فطرت الله» (بقره: ۲۴۵) تعبیر شده که از آغاز زندگی، به تدریج نمایان می شود و در رشد و شکوفایی آن، تربیت نقش اساسی دارد. به همین دلیل، تربیت درست و هماهنگ در محیط خانه و مدرسه زمینه رشد و شکوفایی سریع آن را فراهم می سازد. استفاده از شیوه های مناسب تربیتی در محیط خانه و عرضه درست معارف دینی و مذهبی به کودک در تربیت دینی او تأثیر فراوان دارد. بنابراین بر پدران و مادران لازم است که تمام تلاش خود را نسبت به تربیت مطلوب دینی فرزندان خویش به کار گیرند؛ از جمله اقدامات تربیتی در جهت تحقق یافتن عوامل اصلی تربیت دینی خانواده فعالیت های دینی و فرهنگی والدین است که به منظور تأمین شرایط مساعد تربیتی صورت می گیرد. به طور کلی، از نظر اسلام، تربیت یافته کسی است که در محور شناخت، ایمان و عمل به احکام کاملاً فعال باشد.

منابع

*قرآن کریم * نهج البلاغه

- ۱- اسحاقی، سید حسن، اخلاق برای همه.
- ۲- پسندیده، عباس، کانون مهر ورزی، ج ۲، ۱۳۸۹.
- ۳- تمیمی، عبدالواحد، غرالحکم.
- ۴- تحریری، محمد باقر، اخلاق اجتماعی، مرکز نشر هاجر.
- ۵- حجتی، محمد باقر، اسلام و تعلیم و تربیت، نشر فرهنگ اسلامی.
- ۶- حران، ابن شعبه، تحف العقول.
- ۷- حسین زاده، علی، خانواده موفق و ارتباط والدین با فرزندان، ۱۳۹۴.
- ۸- حسینی، داود، روابط سالم در خانواده، ۱۳۸۹.
- ۹- حسینی جبلی، زهرا، تربیت دینی و نسل جوان، انتشارات بلاد، ۱۳۹۱.
- ۱۰- ساجدی، ابوالفضل، روش های تربیتی اجتماعی در خانواده.
- ۱۱- سعادت‌مند، رسول، درس هایی از امام اخلاق در خانواده، انتشارات تسنیم، ۱۳۹۰.
- ۱۲- شرفی، محمد رضا، خانواده متعال
- ۱۳- طیبی، محمد جواد، بوستان کتاب.
- ۱۴- کاشفی، محمد، آیین مهرورزی.
- ۱۵- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، جلد ۲.
- ۱۶- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۶۸.

۱۷- یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان.

۱۸- رجب علی مظلومی، گامی به سوی تربیت، نشر آفاق، ۱۳۶۴، ص ۸۰

۱۹- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ۲۸۱/۳

۲۰- علی رضا اعرافی و همکاران، اهداف تربیت از دیدگاه اسلام، قم دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۶، ص ۱۱۹

۲۱- ر. ک. به: علی شریعتمداری، روان شناسی تربیتی، امیر کبیر، ۱۳۷۴، ص ۱۹۱ - ۱۹۲

۲۲- علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، واژه «تربیت» و «دین»

۲۳- محمدتقی مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، ج ۱، ص ۴۸ - ۴۹

۲۴- همو، فلسفه اخلاق، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۴، ص ۱۹۸ - ۲۰۰